

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

در دوران اصول گرایی

دکتر سید جلال دهقانی فیروزآبادی - وحید نوری

انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه السلام)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
صندوق پستی: ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isu.press@yahoo.com

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دوران اصول گرایی ■ تألیف: دکتر سیدجلال دهقانی
فیروزآبادی - وحید نوری ■ ناشر: دانشگاه امام صادق (ع) ■ ویراستار ادبی: سجاد عبادی
چاپ اول: ۱۳۹۱ ■ قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال ■ شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه ■ چاپ و صحافی: زلال کوثر
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۰۹-۶

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

سرشناسه: دهقانی فیروزآبادی، جلال، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور: سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دوران اصول گرایی /
سیدجلال دهقانی فیروزآبادی، وحید نوری.
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری: ۲۶۰ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۰۹-۶
موضوع: احمدی نژاد، محمود، ۱۳۳۵ -
موضوع: ایران - سیاست و حکومت - ۱۲۸۴ -
موضوع: ایران - روابط خارجی - ۱۲۸۴ -
شماره افزوده: نوری، وحید، ۱۳۶۱ -
رده بندی دیویی: ۵۵/۳۲۷
رده بندی کنگره: ۱۳۹۰ ۹۳/د/۱۶۵۰ DSR
شماره کتابشناسی ملی: ۲۹۴۱۵۴۲

فهرست مطالب

سخن ناشر.....	۱۳
مقدمه.....	۱۵
فصل ۱. کلیات.....	۱۹
فصل ۲. چارچوب نظری: سازه‌انگاری.....	۳۱
۱-۲. مقدمه.....	۳۱
۲-۲. شکل‌گیری رهیافت سازه‌انگاری در مطالعات روابط بین‌الملل.....	۳۲
۳-۲. مبانی سازه‌انگاری به مثابه فلسفه.....	۳۶
۱-۳-۲. هستی‌شناسی سازه‌انگاری.....	۳۸
۱-۳-۲-۱. اهمیت ساختارهای معنایی در تحلیل سیاست بین‌الملل.....	۳۸
۲-۳-۱-۲. تکوین متقابل ساختار و کارگزار.....	۴۳
۳-۳-۱-۳. هویت و اهمیت آن در تعریف منافع.....	۴۶
۲-۳-۱-۴. انسان‌شناسی سازه‌انگاری.....	۵۴
۲-۴. مفهوم و نظریه‌های سیاست خارجی.....	۵۵

فصل ۳. منابع هویت‌ساز در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران..... ۶۵

- ۱-۳..... ۱-۳-۱. مقدمه..... ۶۵
- ۲-۳..... ۱-۳-۲. هویت ملی و مؤلفه‌های آن..... ۶۶
- ۳-۳..... ۱-۳-۳. منابع هویت‌ساز در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران..... ۶۹
- ۱-۳-۳..... ۱-۳-۳-۱. تاریخ ایران..... ۷۰
- ۱-۳-۳..... ۱-۳-۳-۲. اسطوره‌های ایرانی..... ۷۱
- ۱-۳-۳..... ۱-۳-۳-۳. جلوه‌های شکوه و عظمت..... ۷۵
- ۱-۳-۳..... ۱-۳-۳-۴. جلوه‌های اول..... ۷۷
- ۲-۳-۳..... ۱-۳-۳-۵. دین اسلام و مذهب تشیع..... ۸۲
- ۱-۲-۳-۳..... ۱-۳-۳-۶. نوع رابطه دین و سیاست..... ۸۳
- ۲-۳-۳..... ۱-۳-۳-۷. تلقی از نظام بین‌الملل..... ۸۹
- ۳-۲-۳-۳..... ۱-۳-۳-۸. عدالت‌طلبی و ظلم‌ستیزی..... ۹۱
- ۴-۲-۳-۳..... ۱-۳-۳-۹. قاعده نفی سبیل کافران بر مؤمنین..... ۹۷
- ۵-۲-۳-۳..... ۱-۳-۳-۱۰. اصل دعوت..... ۱۰۰
- ۶-۲-۳-۳..... ۱-۳-۳-۱۱. آرمان ظهور امام زمان (عج)..... ۱۰۲
- ۷-۲-۳-۳..... ۱-۳-۳-۱۲. عاشورا و نهضت حسینی (ع)..... ۱۰۸
- ۳-۳-۳..... ۱-۳-۳-۱۳. جهان‌سوم گرایی..... ۱۱۲
- ۴-۳-۳..... ۱-۳-۳-۱۴. گفت‌وگو انقلاب اسلامی..... ۱۱۴
- ۱-۴-۳-۳..... ۱-۳-۳-۱۵. صدور انقلاب..... ۱۱۶
- ۲-۴-۳-۳..... ۱-۳-۳-۱۶. استقلال‌طلبی..... ۱۱۹
- ۳-۴-۳-۳..... ۱-۳-۳-۱۷. دگرگونی در نظم بین‌المللی مستقر..... ۱۲۳
- ۴-۴-۳-۳..... ۱-۳-۳-۱۸. حمایت از مستضعفین و مبارزه با مستکبرین..... ۱۲۸
- ۵-۳-۳..... ۱-۳-۳-۱۹. ژئوپولیتیک ایران..... ۱۳۰

۳-۳-۶. جایگاه «عدالت‌طلبی» در منابع هویت‌ساز سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران.....	۱۳۳
۳-۴. چگونگی تأثیر منابع هویت‌ساز بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران.....	۱۳۶
۳-۴-۱. شکل دادن به منافع.....	۱۳۷
۳-۴-۲. امنیت هستی‌شناختی؛ نیاز به تداوم هویت.....	۱۳۸
۳-۴-۳. از طریق افراد و کارگزاران.....	۱۴۱
یادداشت‌ها.....	۱۴۳
فصل ۴. نقش ملی عدالت‌طلبی.....	۱۴۵
۴-۱. مقدمه.....	۱۴۵
۴-۲. فرایند هویت‌یابی و نقش‌های ملی در دولت‌های گذشته.....	۱۴۶
۴-۲-۱. دولت‌های مهدی بارنگان و ابوالحسن بنی‌صدر.....	۱۴۷
۴-۲-۲. دولت شهید محمد علی رجایی.....	۱۴۹
۴-۲-۳. دولت میر حسین موسوی.....	۱۵۱
۴-۲-۴. دولت هاشمی رفسنجانی.....	۱۵۲
۴-۲-۵. دولت خاتمی.....	۱۵۴
۴-۳. فرایند هویت‌یابی در سیاست خارجی دولت احمدی‌نژاد.....	۱۵۷
۴-۳-۱. ناامنی هستی‌شناختی.....	۱۵۷
۴-۳-۲. بازتعریف و صورت‌بندی جدید منابع هویت‌ساز در سیاست خارجی دولت نهم.....	۱۶۵
۴-۳-۳. نقش ملی «عدالت‌طلبی».....	۱۷۵
۴-۳-۳-۱. تعیین مصادیق منافع ملی.....	۱۷۷
۴-۳-۳-۲. اولویت‌بندی منافع.....	۱۸۰
۴-۳-۳-۳. تعیین گستره منافع ملی.....	۱۸۳
یادداشت‌ها.....	۱۸۴

فصل ۵. دیپلماسی هسته‌ای ۱۸۹

- ۱-۵. مقدمه ۱۸۹
- ۲-۵. پیشینه و تاریخچه ۱۸۹
- ۱-۲-۵. موافقت‌نامه تهران ۱۹۲
- ۲-۲-۵. موافقت‌نامه بروکسل ۱۹۴
- ۳-۲-۵. موافقت‌نامه پاریس ۱۹۶
- ۳-۵. بررسی ادبیات موجود در تحلیل سیاست هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران ۲۰۰ ۲۰۰
- ۱-۳-۵. رویکرد واقع‌گرایانه ۲۰۱
- ۲-۳-۵. رویکرد لیبرال ۲۰۲
- ۳-۳-۵. رویکرد تحلیل گفتمان ۲۰۳
- ۴-۵. عدالت‌طلبی در مسئله هسته‌ای ۲۰۴
- ۱-۴-۵. انگارہ‌سازی از غرب ۲۰۷
- ۲-۴-۵. اصول رفتاری عدالت‌طلبی در پرونده هسته‌ای ۲۱۶
- ۵-۵. تحولات دیپلماسی هسته‌ای در دولت نهم ۲۲۴
- ۱-۵-۵. بسته ۵ اوت ۲۰۰۵ ۲۲۴
- ۲-۵-۵. بسته ۶ ژوئن ۲۰۰۶ ۲۳۰
- ۳-۵-۵. قطعنامه ۱۶۹۶ شورای امنیت سازمان ملل متحد ۲۳۱
- ۴-۵-۵. قطعنامه ۱۷۳۷ شورای امنیت سازمان ملل متحد ۲۳۳
- ۵-۵-۵. قطعنامه ۱۸۳۵ ۲۴۴
- یادداشت‌ها ۲۴۵

فصل ۶. تقابل با رژیم صهیونیستی ۲۴۹

- ۱-۶. مقدمه ۲۴۹
- ۲-۶. تشدید و تقویت نقش ملی «ضد صهیونیسم» ۲۵۰

۶-۲-۱. تجمیع نقش‌های ملی گوناگون بر مسئله واحد فلسطین.....	۲۵۰
۶-۲-۲. پشتوانه قوی ارزشی نقش‌های ملی در منابع هویت‌ساز.....	۲۵۴
۶-۳. اصول رفتاری دولت نهم در مسئله فلسطین.....	۲۵۵
۶-۱-۱. تشکیک در وقوع هولوکاست و نتایج تبعی آن.....	۲۵۵
۶-۱-۳-۱. مقابله با کارکردهای هولوکاست برای رژیم صهیونیستی.....	۲۵۹
۶-۳-۱-۲. تقابل با غرب.....	۲۶۰
۶-۳-۱-۳. چالش در طرح اعراب برای عادی سازی روابط با رژیم صهیونیستی.....	۲۶۱
۶-۳-۲. حفظ و تقویت جنبش‌های اسلامی معارض با رژیم صهیونیستی.....	۲۶۲
۶-۳-۲-۱. جنبش مقاومت اسلامی، حماس.....	۲۶۲
۶-۳-۲-۲. عملکرد سیاست خارجی دولت نهم.....	۲۶۸
۶-۳-۲-۳. جنبش حزب الله.....	۲۷۱
یادداشت‌ها.....	۲۷۹
فصل ۷. بازنگری در اولویت‌های جغرافیایی سیاست خارجی.....	۲۸۳
۷-۱. مقدمه.....	۲۸۳
۷-۲. بازنگری در روابط با غرب.....	۲۸۴
۷-۲-۱. روابط دوجانبه.....	۲۸۸
۷-۲-۱-۱. گرایش به آمریکای لاتین.....	۲۸۸
۷-۲-۱-۲. نگاه به شرق.....	۲۹۶
۷-۲-۱-۳. گسترش روابط با کشورهای آفریقایی.....	۳۰۱
۷-۲-۲. چندجانبه گرایی.....	۳۰۳
۷-۲-۲-۱. جنبش عدم تعهد.....	۳۰۴
۷-۲-۲-۲. سازمان کنفرانس اسلامی.....	۳۰۹
۷-۲-۲-۳. سازمان همکاری اقتصادی؛ اکو.....	۳۱۱

۳۱۲..... ۷-۲-۴. سازمان شانگهای

۳۱۴..... یادداشت‌ها

۳۱۷..... فصل ۸ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۳۲۵..... منابع و مآخذ

۳۴۳..... نمایه‌ها

www.ketab.ir

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱: چگونگی شکل‌گیری هویت‌ها و منافع در فرایند تعامل میان دولت‌ها ... ۵۰
- شکل ۲: مدل سیاست خارجی مبتنی بر سازوآنگاری ۵۳
- شکل ۳: نسبت عدالت طلبی با دیگر منابع هویت ساز در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۶
- شکل ۴: فراوانی مضامین گفتاری در سخنرانی‌های احمدی نژاد (به درصد) ۱۷۷
- شکل ۵: تجمیع نقش‌های ملی گوناگون بر مسئله فلسطین ۲۵۴

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱: عناوین کتاب‌های مرتبط با موضوع پژوهش ۲۳
- جدول ۲: عناوین مقالات مرتبط با موضوع پژوهش ۲۵
- جدول ۳: نگرش ایرانیان به مسائل جهانی به درصد ۱۲۹
- جدول ۴: بیشترین مضامین گفتاری مورد استفاده احمدی نژاد در سیاست خارجی ۱۷۶
- جدول ۵: منافع برساخته از نقش ملی عدالت طلبی در حوزه‌های سلبی و ایجابی ۱۸۰
- جدول ۶: پشتیبانی ارزشی منابع هویت‌ساز از نقش‌های ملی ۱۸۱
- جدول ۷: پشتوانه ارزشی نقش‌های دخیل در مسأله فلسطین ۲۵۵

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
 وَقَدْ أَتَيْنَا دَاوُودَ وَ سُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
 (قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق علیه السلام که از سوی ریاست دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی‌ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند.

از این حیث «تربیت» را می‌توان مقوله‌ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه‌های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می‌یابد؛ زیرا که «علم» بدون «تزکیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون می‌سازد.

از سوی دیگر «سیاست‌ها» تابع اصول و مبانی علمی هستند و نمی‌توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست‌ها در گرو انجام پژوهش‌های علمی و بهرمندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان‌های فکری و اجرایی به حساب می‌آیند و نمی‌توان آینده درخشانی را بدون توانایی‌های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ‌گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق علیه السلام در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که بیش از «ربع قرن» تجربه دارد و هم اکنون ثمرات نیکوی این شجره طیبه در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیانگذاران و دانش‌آموختگان این نهاد است که امید می‌رود در طلیعه دور جدید فعالیتش بتواند به توسعه و تقویت آنها در پرتو عنایات حضرت حق تعالی، اهتمام ورزد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آن‌ها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه گام نهادند - درک کاستی‌ها و اصلاح آنها است تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت مرجعیت مکتب علمی امام صادق علیه السلام را در گستره بین‌المللی به همراه خواهد داشت. (ان شاء الله)

ولله الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه

مقدمه

دیدگاه‌های مختلفی در مورد ماهیت و رفتار سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دوران موسوم به اصول‌گرایی وجود دارد. دیدگاه نخست، سیاست خارجی دولت نهم و دهم را تداوم و استمرار سیاست خارجی جمهوری اسلامی در گذشته می‌داند؛ به گونه‌ای که تغییر ماهوی و اصولی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در این دوره نسبت به دوره‌های پیشین رخ نداده است. از این رو، سیاست خارجی ایران در این دوره، ادامه و استمرار گذشته در شرایط متحول و متغیر نوین جهانی است. دومین دیدگاه، به عکس، قائل به تغییر و تحول بنیادی و اساسی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی است. به طوری که سیاست خارجی دولت اصول‌گرا یک گسست در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌آید. رویکرد سوم، در میانه دو رهیافت گذشته قرار داشته و به تداوم در عین تغییر در سیاست خارجی جمهوری اسلامی در دوران حاکمیت اصول‌گرایان باور دارد؛ یعنی تداوم در مبانی، اصول و راهبرد و تغییر در رویه و رفتار سیاست خارجی.

عملکرد سیاست خارجی اصول‌گرایان، دیدگاه سوّم را تایید و تقویت می‌کند. چون سیاست خارجی دولت نهم و دهم گرچه از سیاست خارجی دولت‌های قبل از خود متمایز می‌شود، ولی این تغییرات را نمی‌توان یک گسست بنیادی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران تلقی کرد. ما بر این باوریم در دوران اصول‌گرایی از یک سو، اصول و مبانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران دستخوش تغییر و تحولات ماهوی نشده است، اما از سوی دیگر، رویه‌ها و رفتارهای آن متحول و متفاوت شده است. در این کتاب در پی آنیم تا علل و عوامل این تغییر و تداوم توأمان در سیاست خارجی جمهوری اسلامی در دولت نهم و دهم را واکاویم.

بدین منظور، از منطقی نظری و روشمند توضیح خواهیم داد که علل و عوامل تداوم و تغییر در سیاست خارجی دولت اصول‌گرا را باید در هویت، ماهیت و نقش ملی برخاسته از آن جستجو کرد. به گونه‌ای که از یک سو می‌توان تداوم در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را ناشی از منابع هویت‌ساز آن یعنی دین اسلام، گفتمان انقلاب اسلامی، جهان سوّم‌گرایی، تاریخ و ژئوپلیتیک ایران دانست. اما از سوی دیگر، نحوه صورت‌بندی منابع هویت‌ساز فوق و نقش ملی متفاوتی که دولت اصول‌گرا برای جمهوری اسلامی ایران در چارچوب این منابع تعریف و تعقیب می‌کند، مهمترین عامل تغییر رفتار سیاست خارجی آن می‌باشد.

بنابراین، این کتاب از چند جهت از آثار و ادبیات موجود در مورد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران به‌طور عام و دولت اصول‌گرا به‌طور خاص متمایز است. نخست، از منطقی سازه‌انگارانه و هویت‌کاوانه به تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی می‌پردازد. به گونه‌ای که تبیین نحوه هویت‌یابی سیاست خارجی دولت رئیس‌جمهور احمدی‌نژاد مهمترین وجه

ممیزه این پژوهش است. دوم، تبیین علی رفتارهای خارجی دولت اصول‌گرا بر پایه متغیر مستقل «نقش ملی» وجه تمایز دیگر و مهمترین نوآوری این کتاب است. البته ادعا آن نیست که پیشینیان از این دو منظر به تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی پرداخته‌اند، بلکه استدلال آن است که سیاست خارجی دولت نهم و دهم به صورتی روشمند، این گونه تحلیل نشده است. سوم، در چارچوب رویکرد کاربردگرایی مبتنی بر کاربست نظریه‌های مختلف برای تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، نظریه سازه‌انگاری در این پژوهش به خوبی عملیاتی و به کار بسته شده است. چهارم، در کار بهره‌گیری این پژوهش از روش کتابخانه‌ای، تلاش کرده‌ایم با تحلیل محتوای اظهارات تصمیم‌گیرندگان سیاست خارجی به استدلال و آزمون فرضیه‌های پژوهش بپردازیم.

با این حال، ذکر چند نکته در مورد متنی پیش رو ضرورت دارد. اول، آنکه، بر مبنای اصل پرهیز از پیشداوری، تلاش بر آن بوده است تا روایتی بی‌طرفانه از هویت، نقش ملی، رویه و رفتار سیاست خارجی دولت اصول‌گرا ارائه شود. به گونه‌ای که نویسندگان سعی داشته‌اند به دور از هرگونه قضاوت ارزشی، راوی رفتارها و رویه‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در این دوره باشند. دوم، بر پایه این‌که نقش روایتگری و ملزومات روش تحلیل محتوا، از سخنان و نوشته‌های تصمیم‌گیرندگان اصلی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی به عنوان مزید مدعا و فرضیه استفاده شده است. این امر سبب گردیده تا میزان نقل قول‌های مستقیم در این متن به نسبت زیاد باشد. سوم، در این کتاب، بر پایه چگونگی هویت‌یابی و نقش ملی دولت اصول‌گرا، رفتارهای سیاست خارجی دولت نهم تجزیه و تحلیل شده است. اما با توجه به استمرار حاکمیت

اصول‌گرایان در دولت دهم، یافته‌های این پژوهش درخصوص فرایند هویت‌یابی، نقش ملی و منطبق رفتاری را می‌توان به سیاست خارجی این دولت نیز تسری و تعمیم داد. شواهد عینی و رفتارهای سیاست خارجی دولت دهم نیز این ادعا را تایید می‌کند.

در پایان یادآوری چند مورد را ضروری می‌داند. نسخه اولیه این پژوهش حاصل تلاش و کوشش آقای وحید نوری، دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل در دانشگاه علامه طباطبائی است که هدایت آن را بر عهده داشتم و سپس به بازنگری و بازنویسی آن مبادرت ورزیدم. از این رو، علاقه، پشتکار و پژوهش وی را شایسته تقدیر و تشکر وافر می‌دانم. آقایان دکتر حسن مجیدی و دکتر محمدحسن خانی متن اولیه پژوهش را مطالعه و نکات ارزنده‌ای پیشنهاد دادند که سپاسگزاری از آنان را واجب و لازم می‌سازد. جناب آقای دکتر اصغر افتخاری، معاون محترم پژوهشی دانشگاه امام صادق(ع) نیز نقش بسزایی در فراهم آوردن زمینه‌های چاپ این اثر داشته‌اند که از ایشان صمیمانه تشکر می‌شود. زحمات همکاران محترم ایشان در انتشارات دانشگاه امام صادق(ع) نیز درخور تقدیر و سپاسگزاری است.

سید جلال دهقانی فیروزآبادی

استاد روابط بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی